

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ФАКУЛТЕТ МЕДИЦИНСКИХ НАУКА

THE UNIVERSITY OF KRAGUJEVAC
FACULTY OF MEDICAL SCIENCES

Основни типови и особине неорганских једињења

Подела неорганских једињења:

1. Бинарна

2. Сложена

- под бинарним једињењима подразумевају се једињења између два елемента (NaH , CaO , MgCl_2 , HN_3 , CaC_2 , итд.),
- под сложеним она у чијем саставу се налазе атоми већег броја елемената (HClO , MgSO_4 , $\text{Na}_3[\text{Co}(\text{NO}_2)_6]$, $[\text{Ag}(\text{NH}_3)_2]\text{Cl}$, итд.).

Бинарна једињења се могу поделити према врсти неметала на:

- *хидриде*
- *бориде*
- *карбиде*
- *оксиде*
- *сулфиде*
- *флуориде*

с обзиром да се име анјона (већина бинарних једињења је јонског типа) добија када се на основу латинског имена неметала дода наставак *ид*.

Од већег броја бинарних једињења најважнији су *хидриди* и *оксиди*.

ХИДРИДИ

Хидриди су једињења водоника са другим елементима у ширем смислу, односно једињења водоника са металима у ужем смислу.

Хидриди се могу поделити на:

- *хидриде метала* (NaH , CaH_2 , AlH_3 , итд.)
- *хидриде неметала* (NH_3 , HCl , итд.).

ХИДРИДИ

Бинарна једињења водоника са другим елементима.

1. ЈОНСКИ ХИДРИДИ

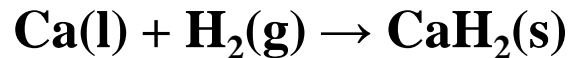
Оксидациони број водоника “-1” (граде их елементи ниске електронегативности)

LiH, NaH, KH, CaH₂, SrH₂, BaH₂....

Са алкалним металима - I групе:

Са земноалкалним металима - II групе:

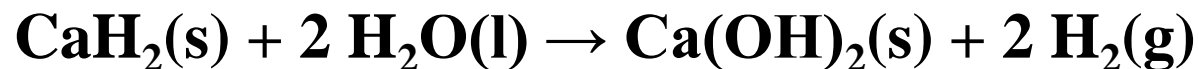
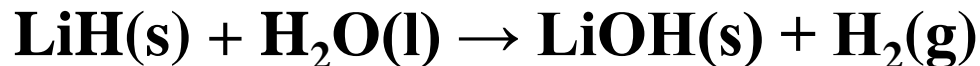

Особине јонских хидрида

- Типичне соли, кристалне супстанце, јонска кристална решетка

- Електролизом растопа на аноди – водоник

- Водени раствор реагује базно

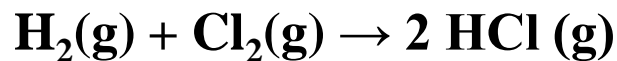

- Хидридни јон H^- је редукционо средство

2. КОВАЛЕНТНИ ХИДРИДИ (молекулски хидриди)

Оксидациони број водоника “+1” (граде их елементи високе електронегативности – п елементи)

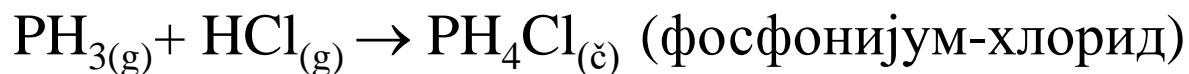
HCl, H₂O, NH₃, CH₄.

Карактер ковалентних хидрида мења се идући од групе до групе периодног система.

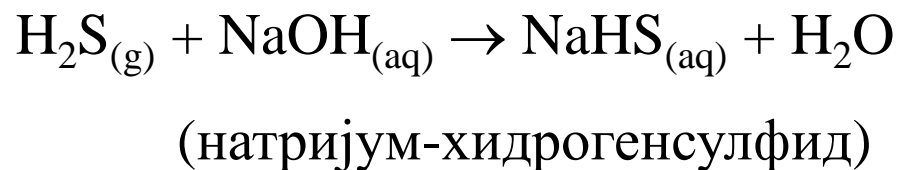
Хидриди неметала IVa групе периодног система (сви угљоводоници се могу убројати у ову групу, као и сви силани) су неутрални, односно не реагују ни са киселинама ни са базама.

Хидриди неметала Va групе (NH_3 , N_2H_4 , PH_3 , AsH_3 и SbH_3) су једињења слабо базног карактера, односно реагују са киселинама и при томе дају соли:

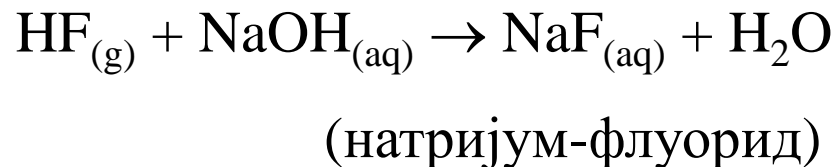

Хидриди елемената VIa групе периодног система (H_2O , H_2S , H_2Se и H_2Te) су слабо киселог карактера јер са базама дају соли:

Хидриди елемената VIIa групе (HF , HCl , HBr , HI и HAt) су јако киселог карактера.

3. ХИДРИДИ МЕТАЛНОГ КАРАКТЕРА

Граде прелазни метали – d елементи.

- **Чврсте супстанце, сличне металима**
- **Нестехиометријског састава**

ОКСИДИ

Бинарна једињења кисеоника са другим елементима.

Оксидациони број кисеоника “-2” - оксиди

Оксидациони број кисеоника “-1” - пероксиди

Оксидациони број кисеоника “-1/2” – супероксиди

Оксиди (у ужем смислу) се деле на:

1. *неутралне*

2. *киселе*

3. *базне*

4. *амфотерне*

1. БАЗНИ ОКСИДИ – анхидриди база

Оксиди метала: Li_2O , K_2O , MO , CaO , NiO , FeO ...

Метали I групе са кисеоником граде:

- оксиде

- пероксиде

- супероксиде

Метали II групе са кисеоником граде:

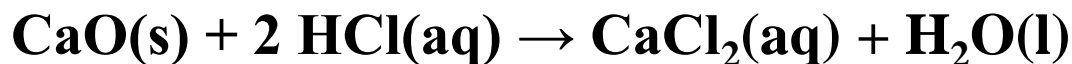
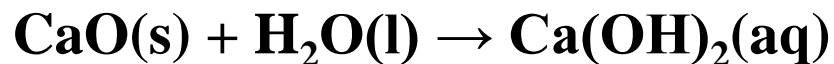
- оксиде

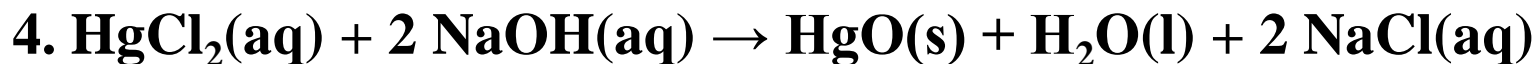
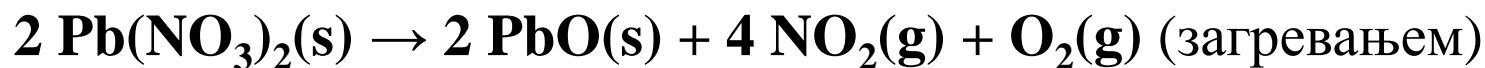
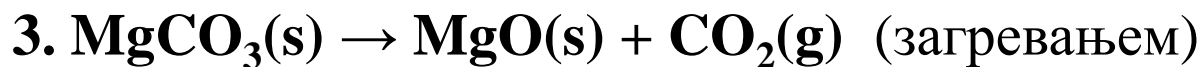
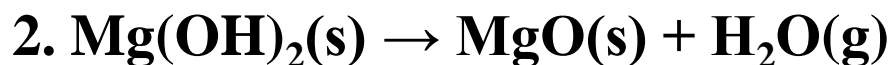
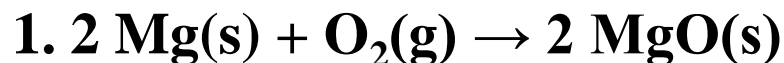
- пероксиде

Реакције са водом и киселинама:

Добијање:

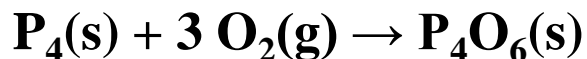
2. КИСЕЛИ ОКСИДИ – анхидриди киселина

Оксиди неметала: N_2O_5 , CO_2 , SO_3 , SO_2 , P_2O_5 , Cl_2O_7 ...

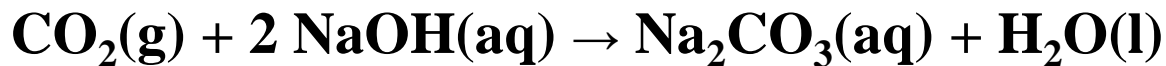
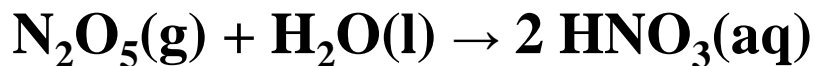
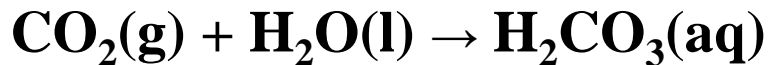
Оксиди метала: CrO_3 , Mn_2O_7 ... (висок оксидациони број метала)

- **Једињења ковалентног карактера**
- **Једињења кисеоника и елемената IV, V, VI и VII групе**
- **Већина их је у гасовитом агрегатном стању**

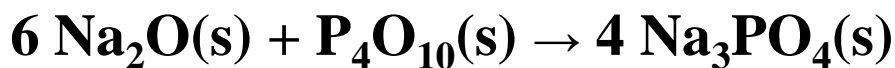
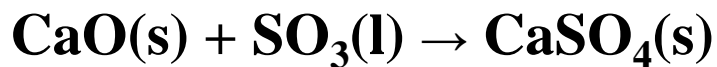
Добијање:

Реакције са водом и базама:

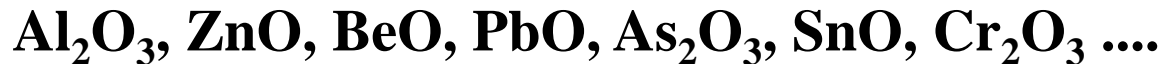

Реакције оксида метала и оксида неметала:

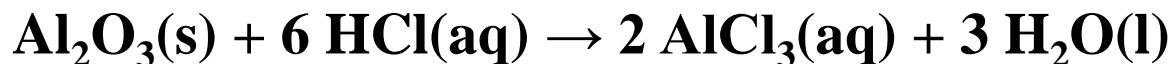

3. АМФОТЕРНИ ОКСИДИ

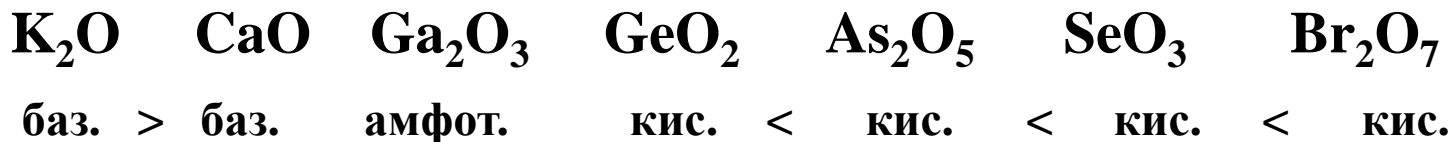
Имају истовремено особине и базних и киселих оксида.

Реакције са киселинама и базама:

Периодни систем: - у периоди киселост оксида расте (важи за s- и p- елементе);

Пример: 4. периода

- у групи базни карактер оксида расте са порастом редног броја (код s- и p- елемената)

Пример: V група

N_2O_3	P_2O_3	As_2O_3	Sb_2O_3	Bi_2O_3
кис.	кис.	амфот.	амфот.	баз.

Ако елемент гради више оксида:

- кисели карактер је најјаче изражен код оксида у коме је елемент у највишем оксидационом стању

As_2O_3 – амфотеран и As_2O_5 - кисео

Ако метал гради више оксида:

CrO – базни, Cr_2O_3 – амфот., CrO_3 - кисео

4. НЕУТРАЛНИ ОКСИДИ

Оксиди неметала: N_2O , NO , CO

- Не реагују са водом, ни са киселинама, ни са базама**

КИСЕЛИНЕ И БАЗЕ

У сложена неорганска једињења се убрајају киселине, базе и соли мада у киселине и соли можемо убројати већи број бинарних једињења.

Киселине, базе и соли заједничким именом називамо *електролитима*.

Киселине се деле према броју воденикових атома који се могу заменити неким металом на:

1. *монобазне (монопротичне)*
2. *двобазне (двопротичне)*
3. *полибазне (полипротичне)*

Као електролити киселине се деле на:

1. *слабе*
2. *јаке*

КИСЕЛИНЕ

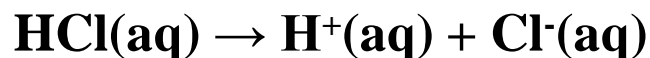
1. Имају кисео укус
2. Корозивне су
3. Мењају боју лакмуса из плаве у црвену
4. Губе своју киселост када се помешају са базама
5. Оне које немају оксидационе особине реагују са металима испред водоника у напонском низу метала, при чему се ослобађа гас водоник (H_2)
6. Реагују са оксидима и хидроксидима метала при чему дају со и воду

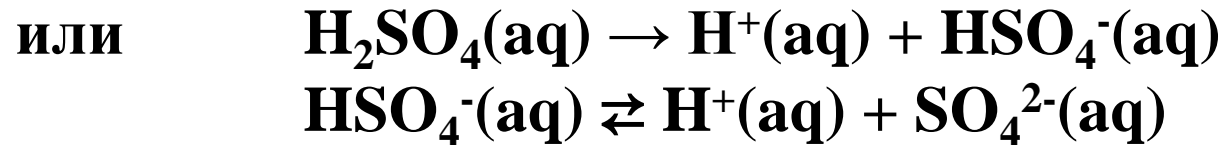
7. Реагују са солима слабије или више испарљиве киселине, при чему настаје слабија или више испарљива киселина и нова со
8. Водени раствори проводе електричну струју

Киселине (HCl , H_2SO_4 , HNO_3 ...) су једињења која у воденом раствору као једине позитивне јоне дају водоникове јоне.

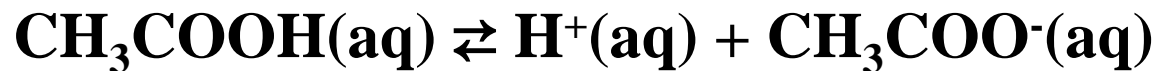
Подела киселина

- **Према јачини: - јаке, потпуно дисосоване у воденом раствору**

- слабе, у воденом раствору налазе се већином у облику недисосованих молекула, мали део је дисосован на јоне

- Према саставу: - бинерне (безкисеоничне) киселине:**
HF, HCl, HBr, HI;
H₂S, H₂Se, H₃N;
HCN, HCNS.

- оксикиселине: HNO_3 , H_2SO_4 , HClO_3 , H_3PO_4 ...

• Према броју водоникових атома: - монопротичне (монобазне)

HCN , HCl , HNO_3 , HI ...

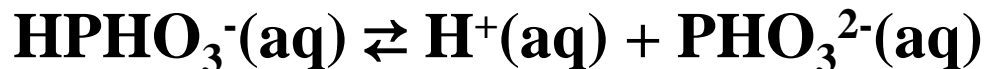
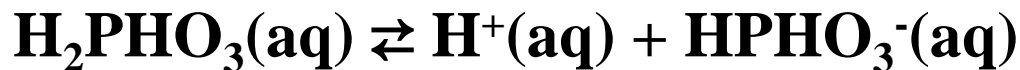
- дипротичне (двобазне)

H_2S , H_2SO_3 , H_2CO_3 ...

- трипротичне (тробазне)

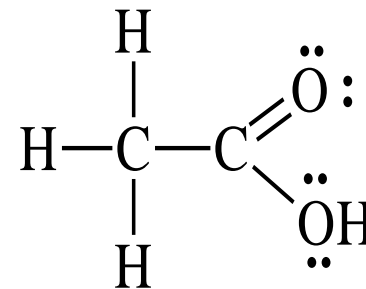
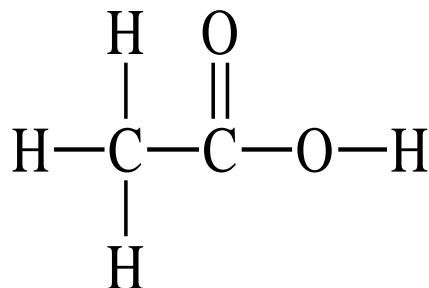
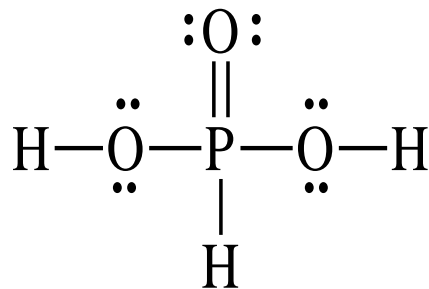
H_3PO_4 , H_3AsO_4 ...

Изузетак: H_3PO_3 – фосфитна киселина, дипротична – H_2PHO_3 .

На пример, HCl је монобазна, H_2CO_3 је двобазна, H_3PO_4 тробазна али H_3PO_3 је двобазна, **зато њену формулу треба писати H_2PNO_3 :**

Ове киселине имају три, односно четири водоникова атома у молекулу али само водоникови атоми везани за кисеоник су тзв. кисели, односно могу се заменити металом.

БАЗЕ

1. При додиру су клизаве
2. Мењају боју лакмуса из црвене у плаву
3. Постају мање базне када се помешају са киселинама
4. Имају горак укус
5. Реагују са киселинама при чему настају соли
6. Водени раствори проводе електричну струју

Базе (KOH , Ca(OH)_2 , Fe(OH)_2 , Ni(OH)_2 ...) су једињења која у воденом раствору као једине **негативне јоне дају хидроксидне јоне**.

Базе се деле према броју хидроксилних група на:

1. монохидроксилне (монокиселе): NaOH , KOH ...

2. двохидроксилне (двокиселе): Ca(OH)_2 , Mg(OH)_2 ..

3. полихидроксилне (поликиселе): Al(OH)_3 , Fe(OH)_3 ...

Такође, као и киселине и базе као електролити деле се на:

1. слабе: NH_3 , Al(OH)_3 , Zn(OH)_2 ....

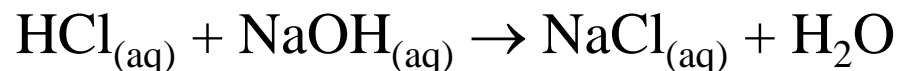
2. јаке: NaOH , KOH , Ca(OH)_2 , Ba(OH)_2 ...

Соли

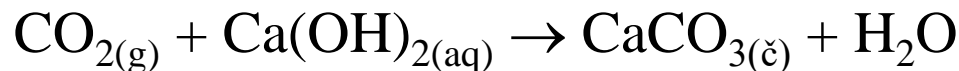
се најчешће дефинишу као **једињења настала у реакцији киселина и база** иако постоји веома велики број начина добијања соли.

Начина за добијање соли:

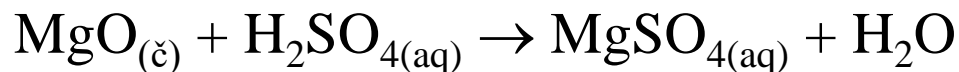
1. Неутрализацијом-реакцијом киселине и базе

2. Реакцијом киселог оксида и базе:

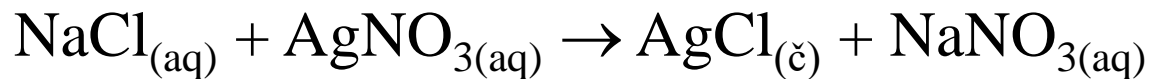
3. Реакцијом базног оксида и киселине:

4. Реакцијом киселог и базног оксида:

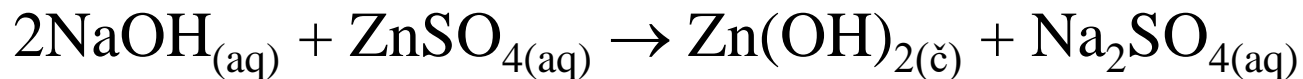
5. Реакцијом две соли:

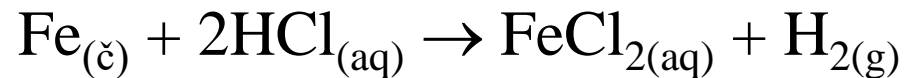
6. Реакцијом киселине и соли:

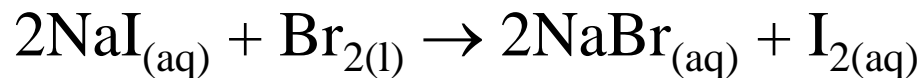
7. Реакцијом базе и соли:

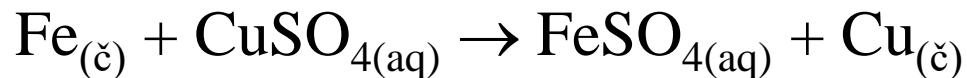
8. Реакцијом метала и киселине:

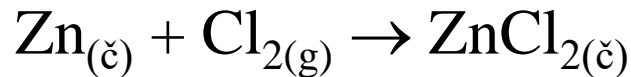
9. Реакцијом неметала и соли:

10. Реакцијом метала и соли:

11. Реакцијом метала и неметала:

Све соли спадају у **јакe електролите**, подразумевајући дисоцијацију соли на остатак базе и остатак киселине, с обзиром да је у солима између остатка базе и киселине заступљена или чиста јонска веза или јонска веза са малим ковалентним карактером.

Релативно је мало соли у којима је веза између метала и киселинског остатка ковалентна (са парцијалним јонским карактером) као што је рецимо у жива(II)-хлориду HgCl_2 .

Соли се деле на:

- 1. нормалне или неутралне*
- 2. киселе*
- 3. базне*
- 4. двогубе*
- 5. комплексне*

Неутралне соли су соли у којима је катјон метала заменио све водоникове атоме у киселини који се могу заменити металом, на пример Na_2SO_4 , K_3PO_4 , итд.

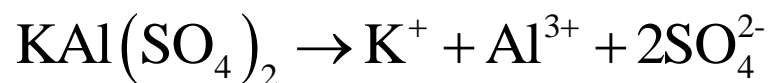
Киселе соли су соли у којима има још водоникових атома који се могу заменити металом, на пример NaHCO_3 , KHSO_4 , NaH_2PO_4 , Na_2HPO_4 , итд. Овај тип соли могу давати двобазне (двопротичне) и вишебазне (полипротичне) киселине.

Базне соли су соли у којима има још хидроксилних група које се могу мењати киселинским остатком, на пример $\text{Mg}(\text{OH})\text{Br}$, $\text{Zn}(\text{OH})\text{Cl}$, итд. Очигледно је да овај тип соли могу давати поликиселе (полихидроксилне) базе.

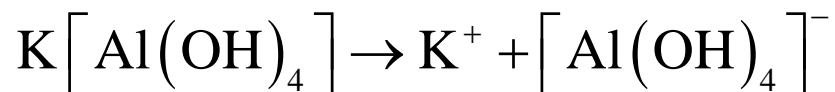

Двогубе соли су соли које у свом саставу садрже две врсте катјона, на пример као што су $\text{KAl}(\text{SO}_4)_2$, $\text{NaCr}(\text{SO}_4)_2$ или две врсте ањона, на пример $\text{CaCl}(\text{OCl})$. Наравно, прва врста двогубих соли при дисоцијацији даје две врсте катјона, а друга две врсте ањона.

Комплексне соли су соли које у свом молекулу садрже две врсте атома метала али за разлику од двогубих соли дају само једну врсту катјона и ањона. На пример, двогуба со калијум-алуминијум-сулфат у воденом раствору дисосује на:

дајући две врсте катјона K^+ и Al^{3+} док комплексна со калијум-тетрахидроксидо-алуминат(III) дисосује у води на:

која, иако у свом молекулу садржи исте две врсте катјона као претходна двогуба со, даје само једну врсту катјона и анјона.

Комплексне соли

У комплексним солима може бити:

**сложен (комплексан) катјон,
пример $[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4]\text{SO}_4$,**

**анјон,
пример $\text{K}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6]$**

**или и катјон и анјон
пример $[\text{Co}(\text{NH}_3)_6][\text{Co}(\text{NO}_2)_6]$.**

КООРДИНАЦИОНА ЈЕДИЊЕЊА

Alfred Werner (1866-1919)

1913 : Нобелова награда за хемију

ОСНОВНИ ПОЈМОВИ

Комплексна једињења: $[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4]\text{SO}_4$; $[\text{Fe}(\text{CO})_5]$; $\text{K}_2[\text{Cu}(\text{CN})_4]$

- Унутрашња сфера : $[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4]^{2+}$ $[\text{Fe}(\text{CO})_5]$ $[\text{Cu}(\text{CN})_4]^{2-}$
укључује централни јон и лиганде
пише се у [ ] и назива се:

- координациона сфера
- комплексни јон
- координациони комплекс
- комплекс (IUPAC, 1990.)

- Спољашња сфера: SO_4^{2-} , K^+
прости јони (удаљени од централног јона)

Основни појмови

➤ Централни јон: градитељ комплекса

Јони прелазних метала

- имају непопуњене $(n-1)d$ - орбитале
- акцептори електронских парова (Луисове киселине)

Један централни јон: **мононуклеарни** комплекси

Више централних јона: **полинуклеарни** комплекси

Основни појмови

➤ **Лиганди**: молекули или ањони директно везани за јон метала

- садрже слободне електронске парове преко којих се везују за централни јон
- доноси електрона (Луисове базе)

Најчешћи неоргански лиганди:

- NH_3 , H_2O
- халогенид јони (F^- , Cl^- , Br^- , I^-), OH^- , CN^- , SCN^-
- $\text{S}_2\text{O}_3^{2-}$

Донор атом: атом у лиганду преко чијег електронског пара се остварује веза између лиганда и јона метала

ОСНОВНИ ПОЈМОВИ

Монодентатни лиганди:

везани за метал преко једног дозор атома (NH_3 , CN^-)

$:\text{NH}_3$ везивање само преко N

$:\text{C}\equiv\text{N}^-$ везивање преко C или N (али не оба истовремено)

Полидентатни лиганди (хелатни лиганди, хелатни агенси):

- везују се преко више од једног дозор атома
- органски молекули

**би-, три-, квадри-, пента-,
хексадентатни лиганди**

ОСНОВНИ ПОЈМОВИ

➤ Координациони број: КВ

- број монодентантних лиганада везаних за централни метални јон

- најчешће паран (2, 4, 6, 8)
- може и непаран (3, 5, 7)

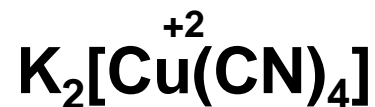
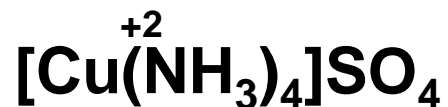
6: Fe^{2+} Fe^{3+} Ni^{2+} Co^{3+}

5: Fe

4: Cu^{2+}

2: Ag^{+}

Номенклатура комплексних једињења

тетраамминбакар(II)-сулфат

калијум-тетрацијанокупрат(II)

- Назив катјона испред назива анјона
- Комплексни јон:
  - прво се означавају лиганди (по абецедном реду)
  - а затим метални јон

Номенклатура комплексних једињења

Лиганди:

а) Лиганд чије се име завршава на *ид* → **о**

Cl^- хлорид → хлоро

б) Лиганд чије се име завршава на *ит* → **ито**, *ат* → **ато**

NO_2^- нитрит → нитрито

$\text{S}_2\text{O}_3^{2-}$ тиосулфат → тиосулфато

с) Називи молекулских лиганада се не мењају

Изузетак су:

H_2O - аква

CO - карбонил

NO - нитрозил

NH_3 - аммин

Номенклатура комплексних једињења

Централни јон:

а) у ањонском комплексу добијају наставак – ***am***

Алуминијум → алуминат

Хром → хромат

Кобалт → кобалтат

Сребро → аргентат

Бакар → купрат

Олово → плумбат

Гвожђе → ферат

Никал → николат

б) у неутралном или катјонском комплексу - нема промена

Оксидациони број метала у комплексу
→ римским бројем у загради после назива метала

Константе стабилности (формирања) комплекса (K_{st} ; K_f)

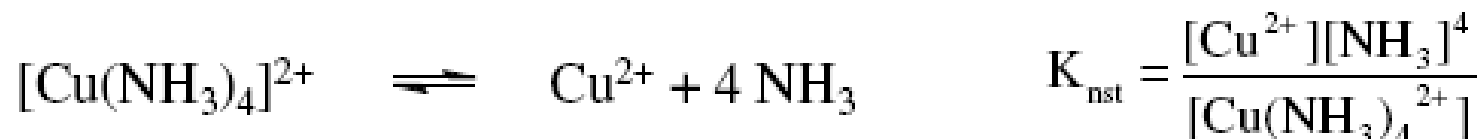

$$K_{st} = \frac{[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4^{2+}]}{[\text{Cu}^{2+}][\text{NH}_3]^4} \quad (\beta_4)$$

K_{st} или β_n - укупна (општа, кумулативна) константа стабилности
(n - број лигананда)

Већа вредност $K_{st} \rightarrow$ стабилнији комплекс

Константе нестабилности (дисоцијације) комплекса (K_{nst} ; K_{d})

Реципрочна вредност константе стабилности $K_{\text{nst}} = \frac{1}{K_{\text{st}}}$

Већа вредност K_{nst} → комплекс нестабилнији (мање стабилан)

Хемијске везе у комплексима

- Везе измењу комплексног јона и јона у спољашњој сфери : **јонске**

- Везе измењу централног јона и лиганада: **координативне**

заснивају се на **донорско-акцепторском** механизму

(WERNER : **споредне валенце**)

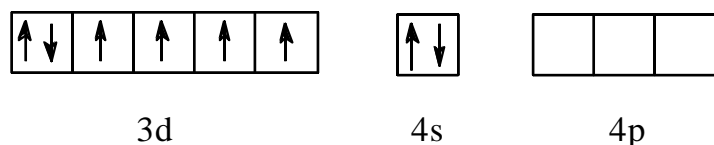
Тумачење настајања веза измењу централног јона и лиганада:

- Теорија валентне везе
- Теорија лигандног поља

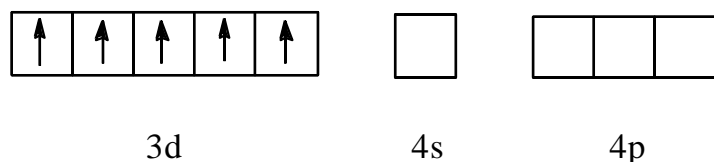
Хемијске везе у комплексима

Теорија валентне везе: везивањем лиганада за централне јоне настају комплексни јони чија је електронска конфигурација једнака (или блиска) електронској конфигурацији атома племенитих гасова

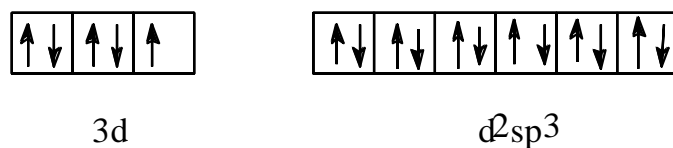
Fe

Диамагнетици: сви електрони спарени

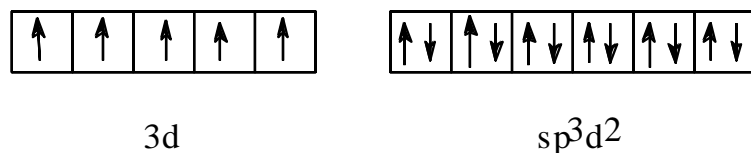
Fe³⁺

Парамагнетици: садрже неспарене електроне

[Fe(CN)₆]³⁻

Унутрашње орбитални

[FeF₆]³⁻

Спољашње орбитални

Хемијске везе у комплексима

Теорија лигандног поља (ТЛП): развила се из ***теорије кристалног поља***

➤ ***Теорија кристалног поља*** третира лиганде као тачкаста наелектрисања или диполе а не узима у обзир преклапање орбитала лиганада с орбиталама метала

➤ **ТЛП** - електростатска теорија кристалног поља + теорија молекулских орбитала

Енергија стабилизације лигандним пољем

$$ESLP = x(-0,4\Delta) + y(+0,6 \Delta)$$

x = број електрона у нижим t_{2g} орбиталама

y = број електрона у вишим e_{2g} орбиталама

Изомери
(иста формула, различите особине)

Strukturni izomeri
(različite veze)

Stereoizomeri
(iste veze, različit raspored)

**Koordinaciona
izomerija**

**Izomeria
vezivanja**

**Geometrijski
izomeri**

**Optički
izomeri**

Координациона изомерија

$[\text{Cr}(\text{H}_2\text{O})_6]\text{Cl}_3$ љубичаст

$[\text{CrCl}(\text{H}_2\text{O})_5]\text{Cl}_2 \cdot \text{H}_2\text{O}$ светло зелен

$[\text{CoCl}_2(\text{H}_2\text{O})_4]\text{Cl} \cdot 2 \text{H}_2\text{O}$ тамно зелен